

Alt Maresme

Comarca	Maresme.
Superfície	5.661 ha
Municipis	Els municipis inclosos parcialment o total dins de la unitat són Caldes d'Estrac, Arenys de Mar, Arenys de Munt, Canet de Mar, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pol de Mar, Calella, Pineda de Mar, Tordera, Santa Susanna i Malgrat de Mar.
Paisatge d'Atenció Especial	Aquesta unitat comprèn part del Paisatge d'Atenció Especial Espais agrícoles del Maresme i la Tordera.

Figura 23.1: La plana litoral de l'Alt Maresme ha experimentat una forta transformació en els darrers decennis, amb un important avanç dels usos residencials i els conreus amb hivernacles.

Trets distintius

- Relliu abrupte i una plana costanera gairebé inexistent a la meitat oest de l'àmbit, entre Arenys i Calella, i en canvi ben desenvolupada a la meitat est, de Calella a Malgrat, afavorida per les aportacions de la Tordera.
- Predomini dels teixits urbans i les infraestructures de mobilitat, especialment si es ressegueixen les vies de major accessibilitat de l'àmbit. Tanmateix es dona un repartiment d'usos del sòl bastant similar entre els usos urbans, els usos agraris i els usos forestals, per bé que els urbans augmenten a bon ritme en detriment dels agrícoles, que a més es troben parcialment en procés d'abandonament.
- Xarxa hidrogràfica dominada per petits torrents autònoms de recorregut i conca de drenatge escassos però d'elevat pendent, amb un caràcter discontinu però alhora torrencial.
- Rieres que estructuraven les principals vies de comunicació de les poblacions. És el cas d'Arenys de Mar i Arenys de Munt, relligats per la mateixa riera, i de Canet de Mar.
- Agricultura caracteritzada pel predomini de l'horta i, sobretot, del maduixot, actualment en declivi, el qual ocupa sòls sovint en pendent i es conrea sota hivernacles de mida reduïda.
- La façana litoral presenta una clara dicotomia, entre una costa oest, de platges reduïdes o gairebé inexistents i interceptades per la línia de tren Barcelona-Mataró-Maçanet i la N-II, i la meitat est, amb platges generoses i un important pes de l'activitat turística, afavorida per l'allunyament de la N-II de la platja.
- Ric patrimoni històric i arquitectònic vinculat als assentaments ibèrics, romans i medievals, tant en els nuclis com en els espais agrícoles i forestals. Hi ha també un ric patrimoni arquitectònic modern, sobretot del barroc, el modernisme i el neoclassicisme, vinculat a esglésies i capelles, masies, cases de poble i edificis públics (mercats, ateneus, etc.).

Principals valors en el paisatge

- Els penya-segats a ran de mar que singularitzen el sector occidental.
- Els relleus granítics perpendiculars a la línia de costa, poblats per pinedes, que s'atansen gairebé fins a la línia costanera.
- Les nombroses torres de guaita i defensa, a ran de costa, per afrontar les incursions dels pirates.
- La torre dels Encantats, magnífica construcció entre Caldes d'Estrac i Arenys.
- L'avinguda de plàtans que ombrreja la riera d'Arenys de Munt.
- L'aqüeducte de Can Cua (riera de Pineda).
- Els conreus d'horta, descoberts, vora mar, especialment entre Pineda i Santa Susanna.
- La torre Florentina, a Canet de Mar, que integra dues torres antigues a l'edifici modernista reconstruït per Domènech i Montaner.

Figura 23.2: La barreja de conreus, bosc, nuclis, masos i urbanitzacions de baixa densitat és característica de l'Alt Maresme.

Figura 23.3: El bosc de pi pinyer i alzina ocupa el vessant marítim de l'Alt Maresme, amb alguns claps de conreu semiabandonat, que contrasta fortament amb la humanització de la franja litoral.

Figura 23.4: Hivernacles en un entorn fortament transformat amb habitatge de baixa densitat a Santa Susanna.

Figura 23.5: La baixa densitat d'algunes urbanitzacions és un impacte sobre el territori, que de vegades es veu augmentat pel descontrol normatiu.

Figura 23.6: El segment central del litoral de l'Alt Maresme entre San Pol i Calella és especialment abrupte, i les platges disminueixen davant els tascons rocallosos, com ara la Roca Grossa o el penyal on s'alça el far de Calella.

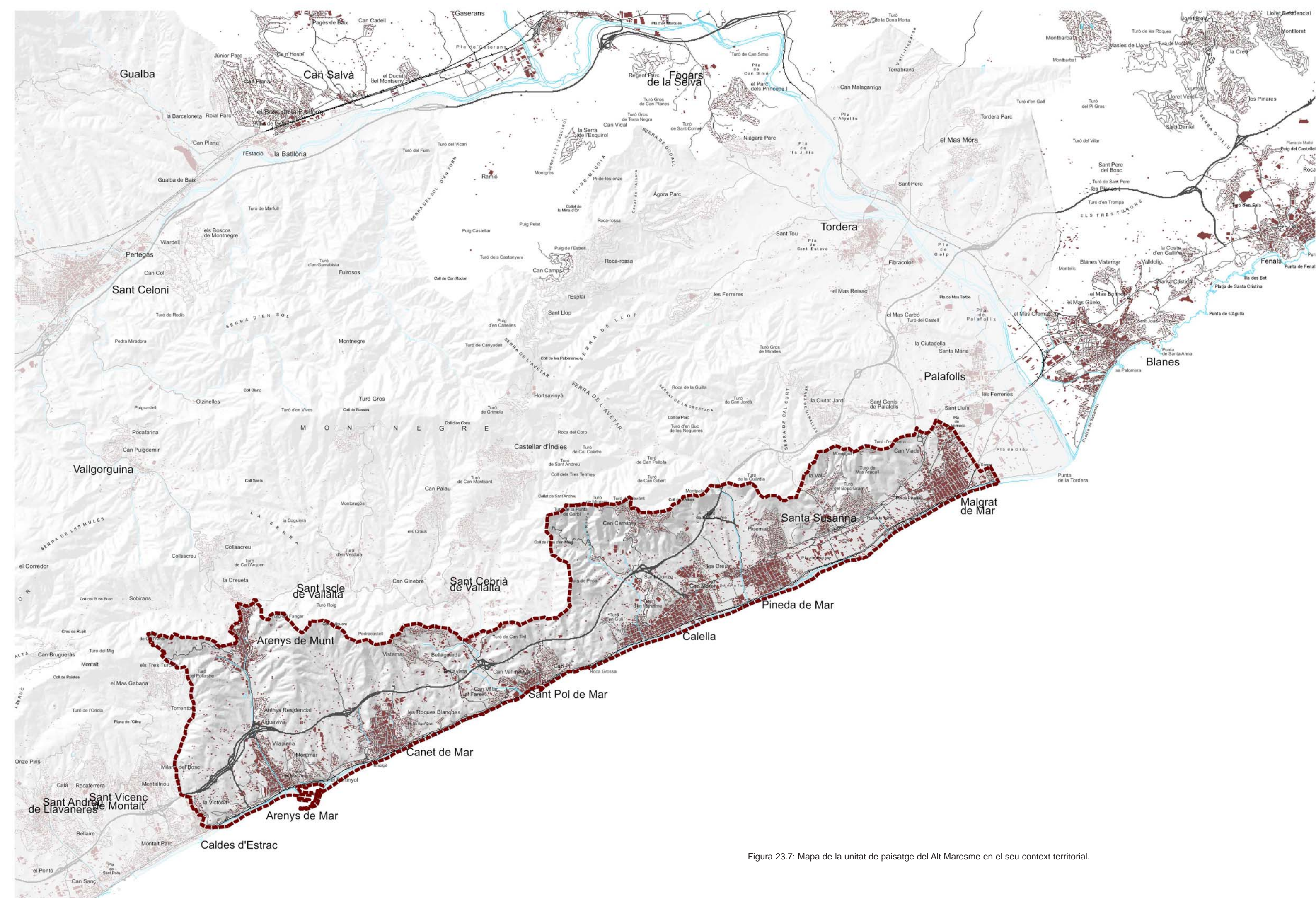

Figura 23.7: Mapa de la unitat de paisatge del Alt Maresme en el seu context territorial.

Elements que constitueixen el paisatge

El clima és de caràcter mediterrani litoral, amb una temperatura mitjana anual entre 15 i 16°C. Les precipitacions oscil·len entre els 600 i els 700 mm anuals, amb un lleuger augment en sentit oest-est i també conforme s'ascendeix muntanya amunt. Són característiques les pluges intenses i de curta durada que s'inicien ja a mitjans d'estiu i es poden produir fins la tardor avançada, degut a la proximitat de la serralada Litoral, i que originen fortes torrentades amb una forta capacitat erosiva i un elevat risc per als béns materials i humans. La humitat relativa és elevada tot l'any, per l'efecte marítim i l'arrecerament en relació als vents de ponent i del nord-oest, tret de a l'hivern. La marinada és palesa especialment a l'estiu, refrescant l'ambient i aportant humitat. En general, hi ha un clima força agradable, força humit, amb estius poc calorosos i uns hiverns temperats, per l'arrecerament de l'àmbit en relació amb els vents del nord, així com una tardor i primavera plujoses.

La plana i els pendissos de l'Alt Maresme estan formats per l'erosió dels relleus de la serralada Litoral i per alguns contraforts d'aquesta mateixa serra, constituïda per granitoides i pissarres. En general, l'andana litoral és força estreta i els relleus abruptes arriben fins ben a prop de la costa, o fins i tot hi entren en contacte directament, com succeeix al límit entre Caldetes i Arenys o bé entre Sant Pol i Calella. Una línia de carena molt propera al mar i la presència de diversos contraforts perpendiculars a la línia de costa determinen petites conques o valls amb pendents moderats i aptes per a l'agricultura, mentre que els vessants propers, costeruts, tanquen de forma abrupta la unitat de l'Alt Maresme. En aquest àmbit es poden distingir tres grans unitats de relleu: d'una banda, els pendents a migdia del carener secundari de la serralada Litoral, força abruptes i situats entre les cotes de 300 i 400 m d'alçada, incloses les extensions perpendiculars a la línia costanera; en segon lloc, una primera plataforma o vessant més suau, relacionada amb l'erosió causada per les rieres i que arriba a crear planes al·luvials ben definides, en el cas del torrents més actius (com ara la riera de Pineda) i, finalment, la plataforma litoral relativament estreta entre Caldetes i el far de Calella i força més important entre Calella i Malgrat, a mesura que ens acostem a la desembocadura de la Tordera, importantíssima font d'aportació de sorres que alimenten la costa del nord del Maresme.

Pel que fa als materials geològics, dominen àmpliament els afloraments de roques hercinianes (tonalites, granodiorites i granits), més cohesionats en general que en el Baix Maresme, i les pissarres, que constitueixen alguns dels turons més destacats que tanquen pel nord la unitat. Els saulons i sorres tant d'origen al·luvial com transportats pels corrents marins completen els materials més rellevants.

La xarxa hidrogràfica d'aquesta unitat es caracteritza per la presència de nombroses rieres i torrents de curt recorregut i, en general, escassament ramificades, tret de la riera d'Arenys i de la riera de Sant

Figura 23.8: Les rieres constitueixen avui les rambles de molts pobles del Maresme.

Pol. Les rieres davallen perpendicularment al carener litoral, seguint sovint línies de falla i en fort pendent, per causa del pendent abrupte entre la muntanya i la reduïda plataforma litoral (sobretot a Canet i Sant Pol). Tant per la conca reduïda com pel caràcter molt permeable del substrat saulonós com per les precipitacions irregulars i els aprofitaments humans, les rieres no porten aigua la major part de l'any, si més no en superfície. La riera d'Arenys és la que té més entitat. Tanmateix, nombroses rieres tenen amplades considerables, o bé restes de construccions antigues (aqueductes, molins, etc.) que en testimonien la capacitat no gaire reculada en el temps de transportar volums apreciables d'aigua (riera de Sant Pol, riera de Pineda, riera de Santa Susanna, riera de can Catà, etc.).

Diverses rieres constitueixen els carrers principals d'algunes viles, com és el cas d'Arenys de Munt, Arenys de Mar i Canet, mentre que en d'altres travessen la trama urbana (Calella), per bé que sovint de forma soterrada o, si més no, canalitzada.

Les avingudes o rierades, causades per les descàrregues sobtades de pluja de final d'estiu i tardor i el fort desnivell de les rieres, són també característiques de l'Alt Maresme, motivades per la intensitat de les precipitacions, el fort desnivell dels cursos hídrics i el caràcter poc permeable del sòl.

La plana litoral sedimentària juga un paper rellevant com a reserva d'aigua provinent de la pluja i les rieres. Els aquífers més rellevants són a la plana entre Calella i Malgrat i a la desembocadura de la riera de Sant Pol.

També aquí són destacables els aprofitaments de les mines d'aigua, per bé que no tant com al Baix Maresme.

Aquesta unitat és dominada clarament pels espais antropitzats o urbanitzats, que s'estenen de manera gairebé contínua resseguint la

franja litoral i que també ocupen una part considerable dels vessants i les parts més elevades de l'àmbit. En els espais topogràficament més adients, sobretot entorn de les principals valls fluvials, i també en una part de la plana sedimentària litoral hi ha una extensió encara apreciable de conreus d'horta i de regadiu, per bé que parcialment abandonats i recolonitzats per la vegetació natural. En els espais careners i també en els relleus més abruptes que s'apropen fins a tocar del mar hi ha pinedes i bosquines, amb retalls d'alzinar a les zones més humides.

La vegetació dominant està constituïda per boscos de pi pinyer (*Pinus pinea*), i brolles o matollars termòfils (garriga amb estepes, brolla d'estepes i bruc boal, brolla d'albada, etc.) o bé prats secs com el llistonar o els prats sabanoides d'albellatge (*Hyparrhenietum hirtopubescentis*), mentre que l'alzina (*Quercus ilex*), que constitueix la vegetació potencial de la unitat, recupera poc a poc espais, sobretot resseguint fondalades i espais més arrecerats o orientats a llevant. La vegetació de ribera és quasi inexistent, en part per les condicions del territori i en part per actuacions artificialitzadores que l'han malmès. Tanmateix hi ha algun petit fragment testimonial d'albereda amb vinca (*Vincetoxicum viticetum*) i d'allocar (*Vincetoxicum*), hàbitats ambdós d'interès comunitari.

En relació amb el poblament, aquest àmbit concentra més de 90.000 habitants, en bona part localitzats en municipis de mida mitjana, com ara Pineda de Mar, Malgrat de Mar, Calella, Arenys de Mar i Canet de Mar. La resta de nuclis, de dimensions més petites, són Arenys de Munt, Sant Pol de Mar i Santa Susanna. Val a dir que, a banda dels nuclis històrics, la totalitat dels municipis tenen diverses urbanitzacions o bé nous creixements més o menys continus amb els teixits urbans consolidats, de baixa densitat o amb tipologies clarament contrastades amb els nuclis preexistents (cases unifamiliars amb petit jardí, cases en filera, blocs plurifamiliars, etc.). És rellevant l'especialització turística i de segona residència dels nuclis de Calella, Pineda de Mar, Santa

Figura 23.9: La topografia i varietat tipològica fan que els pobles siguin molt contrastats a pesar de la seva dimensió relativament petita.

Susanna i Malgrat de Mar, coincidint amb el tram costaner en què la carretera nacional s'allunya de la platja.

Les principals vies de comunicació que travessen aquest territori ho fan longitudinalment, dividint-lo en certa manera en dos –en el cas de l'autopista C-32-, mentre que la N-II i la via de tren Barcelona-Maçanet transcorren per la plataforma litoral. A més de les anteriors destaquen, en sentit transversal, la carretera C-61, d'Arenys de Mar a Sant Celoni per Collsacreu, al llarg de la riera d'Arenys, i la carretera de Sant Pol a Arenys de Munt al llarg de la riera de Vallalta. Els relleus abruptes del Montnegre fan que no hi hagi altres carreteres transversals o perpendiculars a la línia de costa.

Evolució històrica del paisatge

En els terrenys més abruptes de la perifèria de l'àmbit, a la serralada Litoral, s'han trobat restes superficials, generalment associades a petits abrics, que demostren una implantació humana anterior al neolític i d'altres de l'edat del ferro i del bronze, però en menor nombre que al Baix Maresme. Es calcula que en l'eneolític o calcolític els assentaments es van traslladar de la plana cap a la muntanya, de ben segur per motius defensius. Pel que fa al període ibèric aquest àmbit i tota la Serra de Marina, són especialment rics en jaciments, entre els quals destaquem el del turó de la torre dels Encantats (Arenys de Mar), Montpalau (Pineda de Mar) i el Farell (Sant Pol de Mar), aquest darrer habitat també en període romà. El fet que aquests pobles tinguessin com a conreu principal el cereal i la vinya, ben demostrat per la troballa de premses i sitges de gra, ens indica una transformació ben antiga del paisatge primigeni d'alzinar del solell de la serralada Litoral.

La irrupció romana suposà un important canvi en l'organització del territori. D'aquesta època daten el brancal de la Via Augusta pel litoral del Maresme i el camí de Collsacreu, que relligava el Maresme central amb el Vallès, que encara són actualment els corredors de les principals

Figura 23.10: És molt característic d'aquesta unitat la densitat i diversitat de torres fortificades, que durant l'edat mitjana van ajudar a prevenir a la població de les naus pirates. Aquesta és la torre dels Encants, edificada abans del segle XIV.

vies de comunicació d'aquests àmbits. Pel que fa als conreus, sembla que els canvis van consistir en una intensificació i possible especialització de la vinya per a l'exportació, com confirma la recent troballa del Castrum de Morer (Sant Pol de Mar), que sembla que servia com a cooperativa vinícola i punt de transferència per a l'exportació de vi a Roma i a altres parts de l'imperi.

Durant el període de pax romana es bastiren nombroses villae o finques amb grans mansions, en indrets del samontà voltats de terres fèrtils, moltes d'elles reconvertides en masies durant l'edat mitjana. També es pensa que durant aquest període es van millorar les tècniques agrícoles i es van potenciar, a més del secà, els conreus d'horta, com ho testimonia l'aqüeducte de la riera de Pineda.

Possiblement, la intensificació agrícola de l'època romana va accentuar el procés d'erosió dels vessants causat per la intensa plantació de vinya i l'escàs recobriment del sòl que té aquest conreu. Aquest fet d'una banda hauria estat útil com element eixamplador i alhora fertilitzador de l'andana litoral i, d'altra banda, va causar un empobriment del vessants solells de la serralada Litoral per la pèrdua del sòl fèrtil, per bé que d'una manera menys accentuada que al Baix Maresme.

Del període convuls situat entre la fi de la dominació romana i la baixa edat mitjana, no han pervingut pràcticament testimonis fins els nostres dies, tret d'algunes referències a l'església de Sant Martí (s. IX), origen del municipi d'Arenys de Munt i reconstruïda el s. XVI. A l'inici de la baixa edat mitjana (s. XI) es localitzen algunes restes arqueològiques rellevants com el castell de Montpalau (Pineda de Mar) totalment enrunat –el qual es repartia el domini de l'Alt Maresme amb el castell de Palafolls– i el d'Arenys de Munt i l'església de Sant Pau, origen del poble de Sant Pol de Mar. Corresponen també a aquest període les primeres torres de guaita, de les quals ens n'han arribat diversos testimonis, entre les quals destaquen la torre dels Encantats (Arenys de Mar), la torre de l'avinguda del Mar de Santa Susanna (actual accés a l'estació de tren) i la torre Martina (Sant Pol), així com nombroses masies fortificades.

Entre els s. XIII i XIV apareixen documentats els assentaments marítims de l'Alt Maresme, en forma de veïnats o barris que depenien dels pobles de muntanya, els quals estaven envoltats de fortificacions i torres de guaita i molt orientats a la pesca així com al transport de mercaderies per cabotatge. Cal pensar, doncs, que la transformació rellevant del litoral s'inicià en aquesta època.

Se sap que terra endins el poblament era fonamentalment dispers, en masies que practicaven el policultiu i eren força autosuficients, fins ben bé el s. XVI-XVII, mentre que al litoral les barriades marítimes estaven agrupades per motius de seguretat i també perquè la feina a la mar i a les drassanes ho feien més aconsellable. L'entrada de l'edat moderna al Maresme suposa un canvi important, atès que el comerç marítim creix amb força, tant amb Barcelona com amb ultramar, fet que dóna

Figura 23.11: El castell de Sant Pol de Mar.

riquesa i comporta un important creixement dels nuclis de població i la construcció o reforma de molts edificis civils i religiosos, seguint l'estil gòtic tardà i barroc, edificis i estructures que s'han mantingut més o menys fins els nostres dies en els cascs antics dels nuclis d'Arenys, Canet, Malgrat i, de manera menys evidents, a la resta. Els atacs pirates provoquen un augment de la construcció de torres de guaita i defensa (Arenys de Mar en va arribar a tenir 10), tant a primera línia de costa com a l'interior, generalment associades a masies, i fins i tot a esglésies, com la de Sant Jaume (Sant Pol de Mar).

Una mostra de la puixança del sector comercial i navilier és la construcció o millora de les drassanes a Arenys de Mar, Canet, Calella i Malgrat. Indubtablement, la romputa de terrenys per a la vinya i la demanda de fusta per als vaixells van tenir conseqüències sobre el medi i el paisatge de l'Alt Maresme i de tota la serralada Litoral.

L'economia d'exportació, basada en el vi i l'aiguarent fa que en el decurs del s. XVII disminueixi el conreu cerealista i augmenti molt la vinya, que dóna feina en municipis com Arenys de Munt fins a un 70% de la població ocupada.

Vers el s. XVIII comença una diversificació i major especialització de l'espai agrari i, a més de la vinya, pren importància altra vegada el cereal seguit d'altres conreus com els garrofers (que substitueixen moltes oliveres), els pèsols primerencs, la maduixa i la patata, entre d'altres. D'altra banda, a les planes litorals i al-luvials pren força la transformació del camp en hortes regades mitjançant mines d'aigua o pous amb sínies, regadius que ja van embadalir els primers viatgers que van documentar-los (Townsend, Young, Baró de Maldà, etc.).

Durant el s. XIX i primera meitat del XX continuen i prenen gran magnitud els canvis en el paisatge. És un important element detonant el traçat

del ferrocarril Barcelona-Mataró-Maçanet, que afecta les drassanes, horts i implantacions diverses en la línia costanera i alhora afavoreix el creixement de l'activitat industrial, especialment tèxtil, i també adobera, d'aiguardent, de taps de suro, etc. Pel que fa a l'espai agrícola es trenca l'hegemonia de la vinya, sobretot després de la crisi de la fil·loxera i prenen una importància creixent els conreus de regadiu, amb la millora de les tècniques productives.

A partir de la segona meitat de s. XX desapareix la vinya a l'Alt Maresme, així com els fruiters de secà, i es van implantant ben ràpidament els conreus d'hortalisses diverses, amb un important pes dels maduixots, que ocupen també zones de mig pendent, àdhuc voltats de terreny forestal. El fet que bona part dels conreus es facin sota hivernacle, sobretot els maduixots, té un efecte força rellevant sobre el paisatge. Els conreus de secà perden pes progressivament fins quasi desaparèixer, mentre que tant l'espai litoral com, en menor mesura, el samontà són transformats, en bona part pels creixements urbans de segona residència i hotelers. En aquest sentit és destacable el pes del sector turístic a Calella, Pineda, Santa Susanna i Malgrat, que ha condicionat totalment el creixement dels antics nuclis urbans i la seva imatge, tant urbana com en l'imaginari col·lectiu.

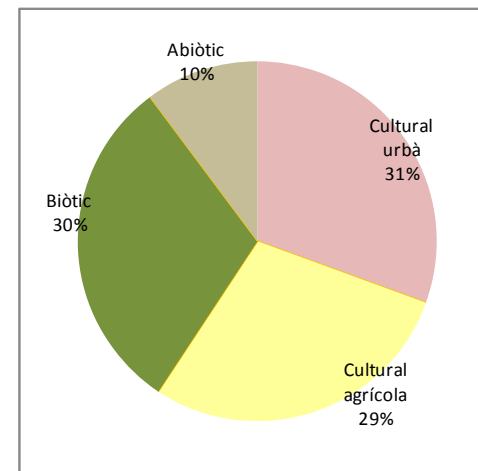

Figura 23.12: Gràfic de la distribució dels components A-B-C a la unitat de paisatge. Font: elaboració pròpia a partir del Mapa d'usos del sòl 2002 del DTES.

de petites peces de conreu d'horta en petits hivernacles, sobretot per a maduixots, enmig d'una matriu forestal o d'herbassars de recolonització d'antigues feixes agrícoles, en pendents moderats o relativament elevats, és també un tret força característic i distintiu dels vessants d'aquesta unitat.

Pel que fa al paisatge urbà, la distinció entre un àmbit est i un oest de l'Alt Maresme esdevé obligada. Entre Caldetes i Calella els nuclis urbans queden relativament continguts entre les valls i petites alineacions de muntanyes transversals a la línia costanera i no solen ultrapassar la línia de partió de l'autopista, tret del nucli d'Arenys de Munt i alguna urbanització. Per contra, a la meitat est de l'àmbit, els nuclis urbans ocupen bona part de l'àmplia plana litoral, tret de Santa Susanna, més interior, però diverses urbanitzacions s'enfilen pel vessant muntanyós, en alguns casos fins atènyer el carener que fa de límit nord de la unitat. Els nuclis de la meitat oest (Arenys de Mar, Arenys de Munt, Canet de Mar i, en menor mesura, Sant Pol de Mar) s'estructuren en bona part a partir de les rieres que davallen de la serralada Litoral, i tenen una forma més aviat allargassada, mentre que els nuclis de la meitat est (Calella, Pineda de Mar i Malgrat de Mar) tenen un creixement en eixample que ocupa tota l'amplada de l'andana litoral. Cas a part és el de Santa Susanna que, a partir d'un petit nucli situat en el punt d'inflexió entre el samontà i l'andana litoral, ha crescut força en forma d'urbanització de baixa densitat.

Actualment es conserven encara alguns dels rials, camins-riures de sauló tradicionals, per bé que moltes de les principals rieres-carrers que estructuraven els nuclis o bé els creuaven abans de desguassar a mar han estat més o menys intensament canalitzats.

L'autopista del Maresme (C-32) no ha suposat un canvi massa rellevant en el paisatge –tret de la desaparició de parcel·les agrícoles– però sí que ha modificat la percepció d'aquesta unitat. Bona part d'aquesta transcorre en trinxera, de manera que les visuals són limitades i

l'accessibilitat al territori també, a diferència de la transformació que aquesta infraestructura ha comportat al Baix Maresme.

Expressió artística del paisatge

L'Alt Maresme comparteix amb el Baix Maresme els motius paisatgístics vinculats a les expressions artístiques del conjunt de la comarca. Així doncs, l'expressió literària o pictòrica general del Maresme explicada a la unitat 22 també és plenament vàlida a l'Alt Maresme. Això inclou l'enaltiment de la ruralitat (en particular de la riquesa i heterogeneïtat agràries), la consideració privilegiada dels rials o rieres i, en darrer terme, l'atenció als «pobles dobles» (de munt i de vall). Tanmateix, a l'Alt Maresme es poden destacar tres figures que han generat unes manifestacions peculiars que ofereixen accents interessants a la visió conjunta del paisatge maresmenc. Són Salvador Espriu, vinculat sobretot a Arenys de Mar; Josep Palau i Fabre, vinculat a Caldes d'Estrac, i Perejaume, vinculat a Sant Pol de Mar.

Salvador Espriu i Castelló (Santa Coloma de Farners, 1913-Barcelona, 1985) és un dels principals autors de la literatura catalana contemporània, especialment conegut per la seva poesia, tot i que també va cultivar el teatre i la novel·la. Encara que va néixer a la capital de la Selva i va viure pràcticament tota la vida a Barcelona, Arenys de Mar era la localitat de la seva família i Espriu la freqüentava els mesos d'estiu, de manera que va assolir el caràcter de centre del seu univers creatiu. Tant és així que Espriu és capaç de desenvolupar un món propi, identificat amb el topònim Sinera, que és Arenys al revés. Sinera representa el món perdut d'Espriu, en què es refugia, el qual és construït de forma mítica, a partir del territori real d'Arenys i del seu rodal (TORT, 2009).

Les descripcions literàries d'Arenys de dues de les seves novel·les inicials –El doctor Rip (1931) i Laia (1932)– permeten veure la comprensió del seu rodal per part de l'autor, quan encara no s'havia transformat en paisatge mític.

«Un petit poble de mar, amb pols i vent i mosques. I encara hi havia alguns pescadors. A la platja, gussis, comptades palangreres, coves i xarxes, dones que les adobaven, deixalles de peix. [...] El poble s'estenia entre dos turons, l'un gairebé pelat, amb garrofers, fonoll i atzavares. A l'altre, el cementiri, amb quatre rengles de xiprers. Davant, el mar. Horts de secà i vinyes, pins, rials, canyars, alocs, una carena baixa al fons.» (ESPRIU, 1986: 19).

«El poble s'estenia per la vall i es voltava de suredes i de pàmpols. Més lluny, la carena, negra, amb tot de masos i d'ermites: Santa Marina, Torrents, Ribes Altes, el Remei, Puig Arnau i el casal fort de Pujol Vell, l'antiga baronia d'aquelles terres, ara en runes i embolcallat amb

Paisatge actual

El paisatge actual destaca pel predomini de les cobertes del sòl urbanes i infraestructurals a l'andana litoral, amb algunes intercalacions de penya-segats i afloraments rocallosos a la meitat oest de la unitat i d'espais oberts amb conreus d'horta a la meitat est. El traçat més tortuós de la N-II, aixecada, al llarg de la costa un xic accidentada, entre Caldetes i el far de Calella dona pas a un traçat per l'interior, de Calella a Malgrat, molt més amable, que deixa a primera línia de costa una via de passeig i accés local i la via del tren, amb vistes panoràmiques des del mar fins als careneres interiors que emmarquen la unitat.

El samontà i els terrenys situats per damunt dels nuclis litorals es caracteritzen pel contrast entre les zones de menor pendent, sovint de caràcter al·luvial, les quals es troben en bona part conreades (encara que amb un procés d'abandonament rellevant) i les zones més pendents de marge o vessant, generalment a l'interior però també en algunes alineacions perpendiculars a la costa, les quals es troben generalment ben poblades per pins i, en menor nombre, alzines, incloses algunes sureres, així com herbassars, brolles i bosquines de recolonització d'espais agrícoles abandonats, i algunes urbanitzacions. L'autopista a l'Alt Maresme marca un límit posant de relleu el contrast entre els terrenys situats a ambdós costats. Al nord de la traça és destacable l'escassa implantació de nuclis i urbanitzacions i també d'espais agrícoles, força puntuals, sens dubte, pel relleu força més accidentat que no pas el que es troba al Baix Maresme. La presència

el cant del cucut i el silenci de les hores. [...] I el triomf de l'ample mar s'endinsava en l'infinit i es perdia a banda i banda en la llunyania, més enllà de la llambregada de l'esperver i de l'aligot i de la guaita de la muntanya.» (ESPRIU, 1982: 12).

Després d'aquestes novel·les, i en particular després de la Guerra Civil, quan Espriu es tanca en si mateix i es refugia al paradís perdut, anirà emergint el mite de Sinera a partir de l'elaboració literària que l'autor va generant. Es considera que el cicle de Sinera d'Espriu inclou les obres Cementiri de Sinera (1946), Les hores (1952), Mrs Death (1952), El caminant i el mur (1954) i Final del laberint (1955). Amb la denominació de Sinera també apareix Llibre de Sinera (1963), una obra que la crítica considera que ha passat més desapercebuda (PIJOAN, 1990), sobretot en relació amb Cementiri de Sinera, que ha tingut molta més anomenada. Precisament dins de Llibre de Sinera apareix una de les composicions d'Espriu que, cantada i difosa per Raimon, és considerada una metàfora de Catalunya, a través d'una sinècdoque amb Arenys de Mar:

He mirat aquesta terra

Quan la llum pujada des del fons del mar
a llevant comença just a tremolar,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan per la muntanya que tanca el ponent
el falcó s'endua la claror del cel,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Mentre bleixa l'aire malalt de la nit
i boques de fosca fressen als camins,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan la pluja porta l'olor de la pols
de les fulles aspres del llunyans alocs,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan el vent es parla en la solitud
dels meus morts que riuen d'estar sempre junts,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Mentre m'envelleixo en el llarg esforç
de passar la rella damunt els records,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Figura 23.13: Mural a l'entrada del cementiri d'Arenys de Mar-Sinera. Font: <<http://imatgesdesilenci.blogspot.com/2009/03/cementiri-de-sinera-de-salvador-espriu.html>> (Consulta 10.11.2009).

Quan l'estiu ajaça per tot l'adormit
camp l'ample silenci que estenen els grills,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Mentre comprenien savis dits de cec
com l'hivern despulla la son dels sarments,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan la desbocada força dels cavalls
de l'aiguat de sobte baixa pels rials,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

(Espriu, 1963)

Com es pot veure, i més enllà dels valors simbòlics de la composició, apareixen uns referents clars de la imatge paisatgística del conjunt del Maresme: els motius rurals (el camp, el sarment, etc.), els rials (els alocs, les riades, etc.) i l'oposició entre les muntanyes —a ponent— i el mar —a llevant.

Probablement l'indret on més es concentra la ploma d'Espriu de tot el cosmos de Sinera és el cementiri, amb belles composicions que s'hi refereixen. Entre moltes, es pot aportar la següent:

I

Pels rials baixa el carro
del sol, des de carenes
de fonollars i vinyes
que jo sempre recordo.
Passejaré per l'ordre
de verds xiprers immòbils
damunt la mar en calma.

II

Quina petita pàtria
encercla el cementiri!
Aquesta mar, Sinera,
turons de pins i vinya,
pols de rials. No estimo
res més, excepte l'ombra
viatgera d'un núvol.
El lent record dels dies
que són passats per sempre.

(Espriu, 1946)

El cementiri d'Arenys és un d'aquests indrets selectes de Catalunya en què es pot dir que la literatura ha creat el paisatge. Si bé és evident que el cementiri ja hi era físicament abans de la poesia d'Espriu, el mite de Sinera ha permès que aquest espai es connotés de forma irreversible i que avui sigui un lloc que té significat i presència sobretot a causa de la literatura.

També cal referir-se a Josep Palau i Fabre (Barcelona, 1917-2008) i al món generat per ell al voltant de Caldes d'Estrac. Polifacètic artista, no presentava un vincle especial amb Caldes d'Estrac, sinó que va triar la localitat perquè els escriptors Verdaguer i Maragall hi havien estat en diversos moments de la seva vida i va pensar que havia de ser un lloc especial. D'aquesta manera, va anar-hi i va oferir als polítics locals deixar el seu llegat pictòric i documental en aquesta localitat del Maresme. Actualment a Caldes d'Estrac la Fundació Palau i Fabre és la institució que acull una col·lecció de quadres de Pablo Picasso —Josep Palau i Fabre va ser expert en la seva obra, a més d'amic de l'artista malagueny—, així com la majoria del seu llegat cultural. Des del 2003 se celebra cada estiu un festival de poesia vinculat a la iniciativa de Palau i Fabre.

En bona mesura a causa del caràcter de localitat d'estiueig de la burgesia barcelonina que havia tingut Caldes d'Estrac —Caldetes—, s'hi constata la presència recurrent de pintors des del s. XIX, molts dels quals paisatgistes: Apel·les Mestres i Oñós (Barcelona, 1854-1936),

Laureà Barrau i Buñol (Barcelona, 1864-Santa Eulària des Riu, 1957), etc. Part d'aquesta relació d'autors està essent recollida per la Fundació Palau i Fabre, de manera que l'univers cultural actual de Cerdanyola s'està veient alimentat per la producció artística prèvia.

Perejaume (Sant Pol de Mar, 1957), nom amb què es conegut Pere Jaume Borrell i Guinart, és un dels artistes catalans més coneguts actualment. Viu i treballa a Sant Pol de Mar. Poeta i pintor, ha evolucionat cap a una intervenció artística que actua directament en el territori, transformant-lo en paisatge. Aquesta forma d'expressar-se s'ha reflectit, entre molts altres indrets, a Sant Pol de Mar, i també a localitats properes de l'Alt Maresme. Perejaume ha reflexionat i recreat el paisatge connotat per anteriors autors, per exemple per Verdaguier, Maragall i Gaudí respecte a la muntanya, aprenentatge del qual neix, per exemple, Els cims pensamenters de les reals i verdagueres elevacions (2004). Es tracta, en definitiva, d'una creació metapaisatgística. Les referències de la poesia de Perejaume, freqüentment acompanyada d'obra pictòrica o escultòrica, i sovint directament de paisatge creat o recreat, contenen referències al Maresme, amb evident ús de motius clàssics del paisatge maresmenc consagrat per l'expressió artística prèvia, per exemple el contrast entre mar i muntanya.

Pintura caminada

Si me l'estimo –tu diràs–, tan bell,
aquest paisatge verd i ple d'onades!
Com m'agrada d'anar més enllà amb ell
sobre la tela, amb quatre pinzellades,

de nit! I obrir camins amb el pinzell,
com si em cridés a perdre'm i a vegades,
entre pintura i obaga, al cantell,
seure en un marc sota alzines daurades.

Paisatge i jo fugim per la pintura,
ens endinsem pels boscos novament:
Montalt, Montnegre, el mar, res no ens atura.

Torno cansat quan penso, bo i content,
que és el mateix el quadre i la natura.
Tot passejant els quadres van creixent.

(Perejaume, 1992)

També a Sant Pol de Mar, havien basat amb anterioritat la seva obra altres pintors paisatgistes. És el cas de Nicolau Raurich (Barcelona, 1871-1945), un paisatgista poc conegut però que va iniciar el 1911 una sèrie anomenada Visions, amb motiu d'una estada a Sant Pol de Mar (DOÑATE i altres, 1996).

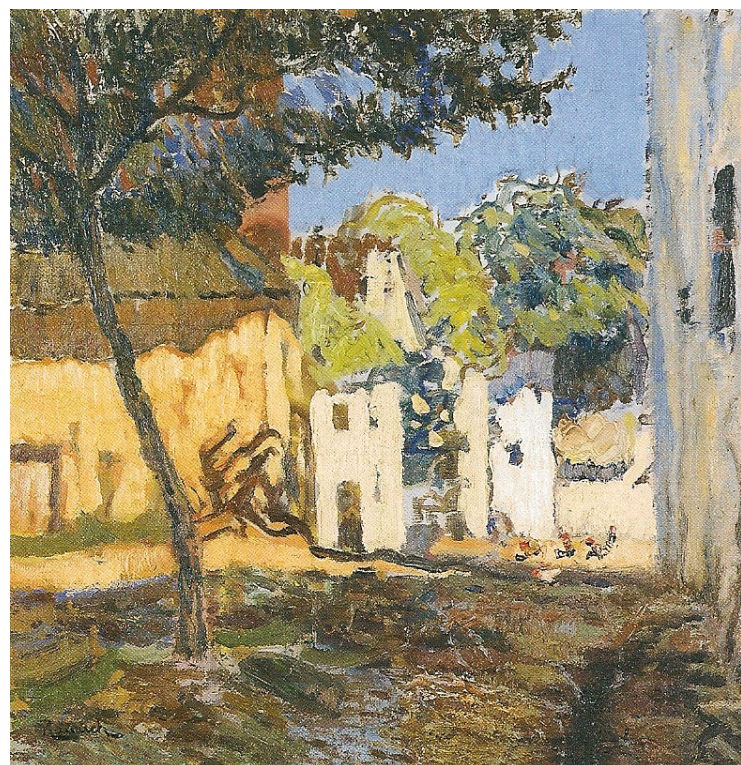

Figura 23.14: Nicolau Raurich i Petre (1938). Carrer de Sant Pol. Font: Maluquer (2003: 198).

Valors en el paisatge

Aquesta unitat de paisatge limita en part amb el parc natural del Montnegre-Corredor (entre Calella i Santa Susanna) i té inclosa una petita àrea dins la xarxa Natura 2000 (Serres del litoral septentrional), de 45,7 ha, a la zona del turó d'en Serra, a Malgrat.

D'altra banda, bona part de l'espai litoral no urbanitzat es troba inclòs en diverses categories de protecció del PDUSC (Pla director urbanístic del sistema costaner), entre la línia costanera i l'autopista C-32.

Altres valors ecològics són els que es localitzen a les rieres, principalment en els fragments on es conserva bosc de ribera, especialment l'albereda amb vinca (*Vinco-Populetum albae*) i l'alocar (*Vinco-Vitacetum*), ambdós hàbitats d'interès comunitari.

Els alzinars amb suredes, afavorides d'antic per l'home, i les pinedes mediterrànies, dominades pel pi pinyer però que inclouen també individus de pi blanc, són hàbitats d'interès comunitari força estesos al litoral oriental català, però que ací tenen el valor afegit d'enllaçar la plana costanera amb el carener de la serralada Litoral.

Finalment, destaca la presència de prats secs de terra baixa, dominats per l'albellatge i el fenàs, que, malgrat el seu caràcter de transició vers comunitats forestals més madures, tenen interès ecològic per la seva varietat florística i productivitat, sobretot en l'actual context de desaparició

del conreu de secà, i serveixen de zona d'alimentació de nombroses aus rapinyaires, rèptils i mamífers, a més d'allotjar una interessant comunitat d'ortòpters, entre els que destaca *Brachycrotaphus tryxalicerus*.

En relació amb els valors històrics, a l'Alt Maresme hi ha un ric patrimoni arqueològic, per bé que no tant nombrós com el que es troba al Baix Maresme i a la serralada Litoral, probablement per les condicions menys favorables per a l'establiment humà i la major dificultat per defensar-se. Tanmateix hi ha aquí diversos jaciments menors del paleolític i del neolític, entre els quals destaquen tres destrals localitzades al Torrentbò. Pel que fa als assentaments ibèrics, se'n troben de rellevants com el del turó de la torre dels Encantats (Arenys de Mar), el del turó de Montpalau (Pineda de Mar) i el Farell (Sant Pol), aquest darrer habitat també en període romà. Al Castrum de Morer s'han trobat, a més d'estructures de fortificació, premeses i altres testimonis de l'elaboració del vi que confirmen la interrelació entre la població nadiua d'estirp ibera i els nous ocupants romans. A Malgrat de Mar s'han trobat restes romanes del s. II a.C. que indiquen una intensa activitat artesanal.

Del període romà s'han conservat també altres elements d'interès, com ara l'aqüeducte de Can Cua (Pineda de Mar). Hi ha pocs dubtes que molts dels masos més antics que perviuen a l'àmbit tenen el seu origen en antigues *villae* romanes, per bé que generalment no són reconeixibles les restes que ho permetrien assegurar del cert; algunes excepcions són les de ca n'Aiguaviva i can Catà de Dalt (Arenys de

Figura 23.15: Torre d'en Llobet, a Arenys de Mar també anomenada a torre del carrer d'Avall, perquè s'hi troba. El nom d'en Llobet prové del seu propietari al segle XVI.

Figura 23.16: L'avinguda de plàtans que solca un dels rials afluent de la riera d'Arenys, a Arenys de Munt.

Munt) i el castell de Santa Florentina (Canet de Mar).

Del període medieval hi ha poques restes, bàsicament perquè han estat objecte de transformació o restauració esdevinguda posteriorment, malgrat que pràcticament tots els nuclis urbans provenen d'aquest període (s. XIII-XIV), si més no de forma documentada. Pel que fa a l'arquitectura de defensa, només queden algunes restes del castell de Montpalau (s. XI), mentre que el d'Arenys de Munt ha desaparegut totalment. S'han ressenyat prop d'una vintena de torres de guaita i defensa, algunes d'origen medieval i reconstruïdes posteriorment i moltes d'altres bastides de nou durant els s. XVI i XVII, sovint adossades a masies, entre les quals es poden destacar: la torre dels Encantats (s. XIII) encarada a mar entre Arenys i Caldes d'Estrac, amb un perímetre fortificat posterior, del s. XV, preparada ja per a la lluita amb armes de foc; les torres d'en Llobet, del carrer Ample, del carrer d'Avall i de can Cabirol, totes elles dins el nucli històric d'Arenys de Mar; la torre de can Bellsolè i la torre de ca n'Amar, adossades a sengles masies, a Arenys de Munt; la torre Forta, de planta rodona, actualment dins l'església de Sant Pol, la torre Martina, la torre del Molí, adossada a un mas, i la torre de la Força, dins l'estructura fortificada del monestir de Sant Pol; la torre Florentina, doble circular, adossada a un mas del s. XV i restaurada el s. XIX, i la torre de can Mir, a Canet de Mar; la torre de can Bartrina, molt modificada i adossada a una casa de poble dins el casc urbà de Calella; la torre de can Castellar o de Sant Jaume, de planta rodona, i les torres de can Cànovas i de la rectoria Vella, ambdues de planta quadrada i adossades a masies del s. XVI ben conservades, a Pineda de Mar; les torres de Can Xirau, Can Galtés, Can Ratés i Can Bonet, adossades a masies situades al casc urbà o a urbanitzacions de Santa Susanna, i la torre de can Torrent del mar, a primera línia de mar, actualment accés al baixador de Renfe, i, finalment, la torre del Castell, associada a l'antic castell de Malgrat, enderrocat el s. XVI.

Del final de l'edat mitjana i inici de l'edat moderna hi ha diverses masies, edificis públics i alguns entorns urbans que en donen testimoni, entre els quals destaquen les masies de can Rosell i can Mallol de la Torre, a Arenys de Munt; el barri de Marina de Canet de Mar, que conserva carrers amb construccions i estructures urbanístiques del s. XVI i XVII; la casa dels Salvadors (s. XIV) i la casa Sivilla (s. XVI), a Calella; el mas Castellar (s. XV) i can Jalpí (s. XV-XVI), ambdues fortificades, a Calella, i l'hospital Vell (s. XV), que inclou una capella gòtica, a Malgrat de Mar.

De l'edat contemporània destaquen els edificis neoclàssics de l'antic hospital Xifré i el museu Frederic Marès de la Punta, a Arenys de Mar; les torretes antigues de telegrafia òptica construïdes el 1849 i 1850 al far de Calella i el propi far (1859).

El modernisme també té a l'Alt Maresme nombrosos exponents. Així, hi ha nombroses mostres d'edificis d'ús públic a Arenys de Mar (mercat municipal), Canet de Mar (ateneu Catalanista), Sant Pol de Mar (escola pública) i Malgrat de Mar (ajuntament) i nombrosos xalets i cases modernistes a molts pobles de l'àmbit. Destaca el cas de Canet, vila nadiua d'en Lluís Domènech i Montaner, el qual va reconstruir el castell de Santa Florentina, del s. XIII-XIV, a més de l'Ateneu, la casa-museu Domènech i Montaner, ca la Bianya i la casa Roura, entre d'altres. A Malgrat també trobem diverses construccions modernistes d'interès, entre les quals la torre de can Sala, la torre de ca l'Arnau i les escoles Montserrat, obra de Juli Maria Fossas.

La majoria d'esglésies i capelles de l'Alt Maresme han estat edificades o reformades a l'inici de l'edat moderna i hi predominen les d'estil gòtic tardà, però hi ha algunes mostres del barroc i també del neoclàssic. Destaquen l'església parroquial de Sant Martí (reformada el s. XVI), que posseeix un valuós retaule, i l'ermita de Santa Cecília de Torrentbó (s. XVI), a Arenys de Munt; l'església parroquial de Santa Maria, a Arenys de Mar, que conté un dels retaules més destacats del barroc català, obra de l'escultor Pau Costa; l'església de Sant Jaume (s. XVI), d'estil gòtic tardà que inclou una talla rellevant de la Mare de Déu del Roser i l'església de Sant Pere (s. XVI), a Sant Pol de Mar; l'església arxiprestal de Santa Maria, neoclàssica amb portal barroc del s. XVIII, de l'edifici original, amb els caps dels dotze apòstols esculpits per Jean de Tours, a Calella; l'església de Santa Maria (s. XVI), de Pineda de Mar, i l'església de Sant Nicolau de Bari (s. XVI, modificada el s. XVIII), a Malgrat de Mar, d'estil neoclàssic i anomenada també la catedral de la costa, per les seves dimensions.

Entre els valors simbòlics i identitaris destaca la torre dels Encantats, entre Caldes d'Estrac i Arenys, a la qual s'accedeix després d'una llarga i tortuosa ascensió esglaonada; el castell de Santa Florentina, a Canet de Mar, que integra dues torres antigues en un edifici modernista on cada estiu s'hi celebra un festival de música clàssica; el cementiri d'Arenys de Mar, poetitzat per Salvador Espriu, encarat a mar i amb

nombroses obres d'escultors modernistes; l'avinguda de plàtans que solca la riera d'Arenys de Munt, i, ja canalitzada, la d'Arenys de Mar; el santuari de la Misericòrdia, patrona del Maresme, envoltat d'un parc i relligat per un passeig al nucli de Canet; el far de Calella, amb bones vistes; el passeig del Mar, a Calella, espai d'esbarjo on s'hi celebren nombroses fires i manifestacions populars i el Parc del Castell, a Malgrat de Mar, entre el nucli històric i la part més turística de la vila. Finalment, un altre element amb valor simbòlic i identitari són les rieres; com per exemple, la riera d'Arenys, la de Buscarons, la de Lledoners, la de Sant Pol, la de Capaspre o de Calella, la de Pineda o la de Valldeaniu.

Pel que fa als valors productius, destaquen el maduixot, famós a l'Alt Maresme, especialment d'Arenys de Munt, Canet i Sant Pol, a més de Sant Cebrià i Sant Iscle de Vallalta, reconegut per la seva qualitat, i els conreus d'horta i regadiu, sense que sobresurti especialment cap conreu característic. Un altre valor productiu rellevant és la pesca, sobretot del seitó i l'anxova, centrada en el port d'Arenys, que concentra la major part de la flota pesquera del Maresme i és un dels principals ports del litoral nord català. Tampoc es pot oblidar el valor de la costa (Malgrat de Mar, Santa Susanna, Pineda de Mar, Calella) com a espai turístic.

Pel que fa a valors socials associats a la producció artesanal o industrial cal remarcar la gran importància adquirida pel tèxtil i l'estampació, que està recollida al museu Marès de la Punta (Arenys de Mar), que mostra l'extraordinària tradició de les puntaires del Maresme, del s. XVI fins a l'actualitat.

Figura 23.17: El mercat de Arenys, és un edifici modernista d'Ignasi Mas i Morell, edificat entre 1911 i 1929.

Figura 23.18: Els hivernacles tenen una presència important en aquesta unitat, tot i que no arriba a las densitat del Baix Maresme.

Relacionat amb els valors estètics, el patró dominant d'ondulació del territori és un element que dona força atractiu a la unitat, atès que arriba a emmascarar visualment moltes de les grans infraestructures i creixements poc integrats amb el territori i dona una percepció de diversitat superior a la real. En aquest sentit, la ubicació enclotada o arcerada de la majoria de nuclis de l'oest de la unitat és especialment atractiva, però el relleu abrupte limita les visuals llargues. En canvi, a l'est és a la inversa, el carener de la serralada litoral és un fons escènic omnipresent i que manté unes proporcions que li donen un caràcter de referent amable o harmònic amb el conjunt.

Per altra banda, al sector occidental es dona un contrast notable entre el mar, el penya-segat rocallós i els assentaments urbans costaners, amb una certa sensació d'inseguretat, per l'estabilitat precària del blocs granítics. En l'àmbit oriental, per contra, el paisatge esdevé molt més amable i acollidor, amb visuals molt llargues que van des de la línia de mar fins als careners que tanquen la unitat, amb uns contrastos importants tant cromàtics i texturals com per la combinació d'elements culturals urbans (nuclis urbans, torres i masos fortificats, urbanitzacions sobre turons), agrícoles (fonamentalment conreus d'horta a la plana, amb algun hivernacle als vessants), naturals (pinedes, matollars i alzinars) i abiòtics (mar, platges).

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

La fisonomia litoral i allargassada de la unitat, juntament amb la fragmentació física que provoquen tant l'A-II, la C-32 i el ferrocarril Barcelona-Mañanet de la Selva, i el fet que el GR-92 o sender del Mediterrani transcorri per la unitat veïna de Serra de Marina, fa que dins la unitat no es disposi d'una xarxa d'itineraris pedestres de continuïtat, ni d'uns camins de ronda que permetin resseguir la costa en la seva totalitat.

Com a itinerari rodat destaca precisament l'autovia A-II que connecta Mataró amb Sant Pol de Mar (itinerari rodat 51) en el tram més litoral d'aquesta, que permet observar el paisatge costaner i creua els pobles d'arrel marinera d'Arenys de Mar, Canet de Mar i Sant Pol de Mar. Aquesta mateixa via es pot continuar resseguint per la segona línia de costa fins a Malgrat de Mar, especialment per atansar-se a l'espai agrícola que encara es conserva vora mar a l'alçada de Santa Susanna i Malgrat de Mar (pla de Balasc, pla de la Torre i pla de Pineda).

L'itinerari a peu de més rellevància a la unitat és el PR que va del Far de Calella a Tordera (itinerari a peu 116), passant pel mirador del Turó de les Guilles. Bona part d'aquest PR ressegueix el límit superior de la unitat, i permet contrastar els paisatges més humanitzats i litorals de

l'Alt Maresme, amb la veïna Serra de Marina de caire marcadament forestal.

Un altre itinerari molt freqüentat es el GR-5 que connecta Canet de Mar amb Sant Celoni (itinerari a peu 101), que passa per Sant Iscle de Vallalta, el turó de Gros, el Montnegre i arriba a Sant Celoni, tot i que es desenvolupa bàsicament per la serra de Marina.

Pel que fa als miradors, destaca el turó de les Guilles, que fa de límit amb la unitat Serra de Marina i ofereix unes excel·lents panoràmiques de pràcticament la totalitat de la unitat, en especial del municipi de Calella. També són rellevants el far de Calella i el de roca Grossa, ambdós situats al litoral, entre Sant Pol de Mar i Calella, i amb bones panoràmiques del paisatge costaner de la unitat i les poblacions adjacents. Finalment, el mirador de la creu de Pedracastell (314 m), que també es troba al límit de la unitat i permet una bona visió de la part sud de l'àmbit.

D'altres miradors a destacar al límit nord de la unitat són el de Montagut a Santa Susanna i el de Montpalau a Pineda de Mar.

Dinàmica actual del paisatge

La vegetació natural ha experimentat un desenvolupament important en els darrers vint anys, sobretot sobre els terrenys de piemont que fins fa pocs decennis eren conreats amb fruiters de secà, o sobre terrenys dominats pels matollars i les bosquines. Actualment en la major part d'aquest espais s'ha implantat vegetació arbrada, fonamentalment pineda de pi pinyer, i puntualment alzinar, afavorida per la climatologia i la relativa pluviositat d'aquest àmbit. La conseqüència més immediata és l'escassetat de prat secs i matollars, així com de boscos

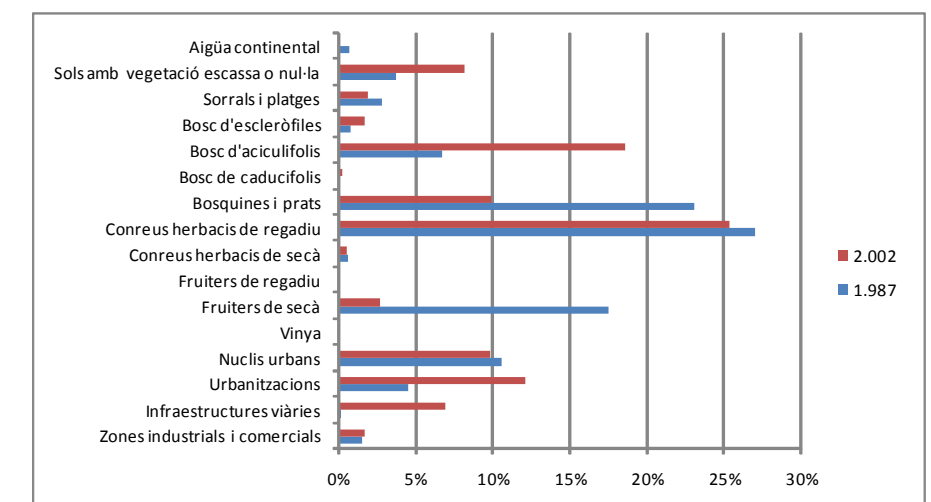

Figura 23.19: Gràfic dels usos del sòl 1987 i 2002, representats per barres percentuals. Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Classificació dels usos del sòl a Catalunya 1987 i 2002.

esclarissats, de rellevància faunística, i una més gran uniformitat del paisatge.

Paral·lelament, els aprofitaments forestals han decaigut notablement per la pèrdua de rendibilitat de les pinyes i per la dificultat de comercialitzar la fusta del pi pinyer, excessivament resinós i poc preuat per la indústria paperera i de la fusta. Això comporta que augmenti considerablement el risc d'incendi forestal i que la majoria de municipis de l'àmbit estiguin declarats d'alt risc d'incendi.

La sobreexplotació dels recursos hídrics i la salinització d'aqüífers afecta en major o menor mesura l'Alt Maresme, però especialment a la zona veïna del Delta de la Tordera, on es fan les captacions per a l'abastament dels nuclis urbans. La resta dels aqüífers tenen també un risc elevat, encara que hi ha menys dades disponibles pel fet que les extraccions d'aigua tenen majoritàriament un ús agrícola d'abast local. També cal esmentar que la canalització d'algunes rieres per protegir dels riscos d'inundació n'ha provocat una artificialització que afecta els valors ambientals i paisatgístics anteriors. N'és un exemple la riera de Santa Susanna.

Una altra alteració potencial en el paisatge la provoquen les activitats extractives, tot i que en aquesta unitat la gran majoria es troben inactives i són d'escassa dimensió. Cal esmentar la que se situa a l'est del turó de Montpalau, que crea un impacte notable en el paisatge, en un entorn

d'elevat valor natural, paisatgístic i patrimonial, i resulta molt visible des de l'autopista C-32.

D'altra banda, l'espai agrícola ha sofert un retrocés important, especialment pel que fa als conreus de secà situats al piemont immediat als nuclis urbans i que ha estat fonamentalment transformat en usos urbans i infraestructures. Els conreus de regadiu han mantingut en major mesura la seva extensió, encara que la urbanització i l'abandonament estan afectant algunes parcel·les en aquests darrers anys.

La recent crisi del maduixot, que no pot competir en preu ni en volum amb el d'altres orígens, ha fet minvar significativament els hivernacles dedicats a aquest conreu a les cotes més baixes i, sobretot, els situats a mig vessant.

Pel que fa als assentaments, els darrers vint anys l'Alt Maresme ha experimentat un fort creixement poblacional, que ha afectat la perifèria dels nuclis i ha comportat el creixement d'algunes urbanitzacions de baixa densitat, en detriment de l'espai agrícola. Paral·lelament han aparegut alguns desenvolupaments industrials i comercials vinculats sobretot a la carretera N-II, mentre que l'autopista, en aquest cas, ha facilitat una accessibilitat més ràpida als nuclis de població, i un efecte indirecte sobre el desenvolupament de l'àmbit afavorint el pas de segona a primera residència en molts habitatges de la unitat.

Els darrers anys s'ha produït la revisió del planejament de les principals viles de la unitat, amb propostes de creixements moderats. Tot i això, cal assenyalar que la situació de saturació urbana és força elevada i que en molts casos s'ha perdut l'equilibri en relació amb el sòl agrícola i els espais lliures. En un altre ordre de coses, en determinats indrets les noves tipologies constructives tendeixen a la banalització de l'espai urbà i poden comportar la pèrdua del caràcter diferencial tradicional de les viles del Maresme, tant costaneres com interiors.

Respecte a l'impacte que provoquen les urbanitzacions residencials, la majoria deslligades de nuclis urbans antics, destaquen els casos d'Arenys Residencial, a Arenys de Munt, Vistamar, Bellavista i Bellaguarda, a Canet de Mar, i Can Carreres, a Pineda de Mar.

Al samontà es corre el risc que s'acabi creant un continu urbà entre Calella i Santa Susanna, paral·lel al marge nord de la carretera N-II. Pel que fa a la façana costanera, cal pensar que el PDUSC ha de permetre evitar aquest mateix efecte als límits urbans entre Calella, Pineda i Malgrat. També és rellevant l'impacte visual que generen a primera línia de costa alguns blocs de molta alçada, especialment en els municipis a l'oest de la unitat, on el relleu abrupte limita moltíssim l'amplada de l'andana litoral.

Hi ha alguns polígons industrials i comercials, de mida mitjana, que desmereixen els entorns urbans i naturals on se situen. Per exemple, el complex industrial situat a la zona de les Sorres, darrera la platja a l'est del nucli de Malgrat, així com els complexos d'activitat econòmica situats a l'entrada d'alguns nuclis com a Arenys de Mar i Malgrat de Mar.

Pel que fa a les infraestructures lineals, se'n produeix una concentració notable a la façana litoral (N-II, via del tren) que implica una pèrdua de qualitat ambiental i paisatgística (per soroll, pèrdua de profunditat escènica, barrera del pas vers les platges, etc.). El possible trasllat de la via del tren cap a l'interior suposaria sens dubte una gran oportunitat de millora del paisatge litoral de l'Alt Maresme.

A mode de síntesi quantitativa i comparant el Mapa d'usos del sòl de Catalunya de 1987 i el de 2002 s'observa, en aquests 15 anys, uns canvis rellevants pel que fa als usos del sòl, entre els quals es pot destacar:

- Un important augment de la superfície urbanitzada, que implica un increment superior al 80% del sòl impermeabilitzat respecte el període previ i que el situa com la principal coberta del sòl de l'àmbit (30,56%), freqüent amb la forestal. Destaca especialment l'increment de les infraestructures viàries, que multipliquen per 10 la seva superfície, i les urbanitzacions i creixements en baixa densitat, que augmenten un 160% la seva extensió.

Figura 23.20: La dinàmica de creixement actual ha saturat d'urbanitzacions la serralada, arribant fins i tot a les carenes i a àmbits més visibles.

- Un retrocés important de la superfície agrícola, que perd un 36% de la seva superfície respecte el principi del període i passa del 45,1% al 28,7% de recobriment global de l'àmbit; amb una pèrdua molt més substancial pel que fa als conreus de secà, de més del 80%, que no pas els de regadiu (6%).

- Un manteniment del conjunt de sòl forestal que, no obstant això, experimenta canvis estructurals. Així, els boscos i arbredes mínimament estructurats tripliquen la seva superfície, a costa de les bosquines i els prats (etapes poc evolucionades de la successió forestal) que perden més de la meitat de la seva extensió. El sòl amb vegetació escassa o nul·la (erms, sòl agrícola recentment abandonat, activitats extractives, espais expectants d'ésser urbanitzats, etc.) ha experimentat un important augment i ha passat d'un 3,71% al 8,24% de l'extensió total de la unitat.

Per últim, cal esmentar el risc d'inundació, present en un grau mitjà o elevat en la majoria de rieres del Maresme. Tanmateix, les modificacions de traçat, les canalitzacions, l'augment de l'espai impermeabilitzat, la variació de les conques de drenatge causades per les noves infraestructures, especialment l'autopista C-32, i l'obstrucció de l'espai de pas de les rieres amb sorres i restes de canyes, per un manteniment sovint inadequat dels sorrells de decantació, fa que el risc es mantingui i fins i tot augmenti en molts torrents o rieres, sobretot les de caràcter secundari.

Possible evolució de l'Alt Maresme

Malgrat la sensibilització creixent en amplis sectors de la població, la demanda de sòl per habitatge i activitat econòmica i l'execució del planejament aprovat augura encara una continuació dels creixements urbans, en detriment de l'espai agrícola, si bé a un ritme molt més lent que el dels darrers anys.

El sòl agrícola de secà, si es fa cas de l'evolució recent, té encara recorregut a la baixa, fet que l'aproparia a una situació de no retorn o inviabilitat. En aquest sentit, és elevada la probabilitat que els fruiters de secà, del tot testimonials, desapareguin d'aquest paisatge en pocs anys.

Pel que fa als conreus d'horta, es pot esperar el seu manteniment en els espais litorals afectats pel PDUSC, tenint en compte la seva elevada productivitat, sempre i quan no es produeixi una salinització dels aqüífers per sobreexplotació. D'altra banda, en les terrasses fluvials de les rieres principals i els espais més aptes del samontà s'observa un abandonament de l'agricultura, que pot ser reversible sempre i quan es garanteixi el caràcter no urbanitzable del sòl i el context econòmic faci rendible i prou atractiu el manteniment de les explotacions. Més

complex pot ser el manteniment del conreu del maduixot a mig vessant de muntanya, atesa la reduïda dimensió de les explotacions i la competència en el mercat interior de la Unió Europea, especialment d'Andalusia, per no parlar de l'extracomunitària.

Així, l'evolució més previsible apunta vers una pèrdua molt important de l'activitat agrícola, seguint la tendència actual, al nord de la traça de l'autopista C-32, i que aquests terrenys siguin progressivament ocupats per forests –inicialment de pi i, a mig termini, en funció de la qualitat del sòl, d'alzines- i un manteniment més precari dels conreus entre la via ferroviària i l'autopista en funció de l'evolució del sòl a urbanitzar dels municipis concernits.

Avaluació del paisatge

Debilitats

- Pèrdua del patrimoni cultural i paisatgístic vinculat a les rieres, per la seva canalització i/o disminució de la gestió.
- Degradació dels entorns d'alguns nuclis urbans per l'abandonament del parcel·lari rural i la instal·lació d'usos periurbans, amb pèrdua de valor paisatgístic i increment del risc d'incendi.
- El rendiment poc atractiu del maduixot i altres fruits herbacis pot afavorir l'abandonament i/o la transformació del sòl agrícola.

Amenaces

- Transformació de les zones agrícoles de regadiu de la plana i les valls principals, per la pressió de les activitats econòmiques i urbanístiques.
- Risc de fragmentació del territori comarcal, fruit del reforçament del corredor de la C-32 i de possibles desenvolupaments urbanístics lineals paral·lels.
- Risc de banalització del paisatge més accessible i més visible des dels eixos viaris, per la proliferació de polígons i naus disposades linealment, si no s'adopten mesures suficients d'integració amb l'entorn.

Fortaleses

- El conreu del maduixot, de gran qualitat, a l'Alt Maresme.
- En força casos, entorns dels nuclis urbans prou ben conservats.
- La consciència generalitzada de la importància del manteniment dels usos agrícoles i de la necessitat de protegir els conreus tradicionals, de gran qualitat.
- La tradició marinera i el manteniment de moltes confraries de pescadors.

Oportunitats

- La dualitat funcional de les rieres –com a espai de l'aigua i espai viari- pot suposar una oportunitat per desenvolupar projectes de creació de sistemes de laminació, amb embassament de les aigües d'avinguda en grans basses; restauració de murets laterals i plantació de tanques arbrades que minorin els efectes erosius de l'aigua en els períodes d'avinguda.
- La crisi del sector de la construcció pot fer replantejar les dinàmiques urbanístiques cap a un model de major integració de les edificacions.
- Existència de figures de planificació de caràcter territorial supramunicipal (PDUSC I i II), que poden ser de gran utilitat en una millor ordenació del paisatge litoral, en superar la dinàmica existent fins ara.
- El possible trasllat de la via del tren a l'interior suposaria una oportunitat de gran millora del paisatge litoral de l'Alt Maresme.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de criteris i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de criteris i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. També són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona continguts en els capítols 13 i 14 de la present memòria (volum 1). Els ens públics i privats, així com els agents socials i la societat en general, han de vetllar pel compliment d'aquests objectius de qualitat paisatgística. El llistat de criteris i accions són una proposta per assolir els OQP.

Objectius de qualitat paisatgística

- 23.1. Uns assentaments d'Arenys de Mar, Canet de Mar, Sant Pol de Mar, Calella, Pineda de Mar, Caldes d'Estrac, Arenys de Munt, Santa Susanna i Malgrat de Mar ordenats i que no comprometin els valors del paisatge circumdant, que mantinguin separadors verds i amb uns accessos als nuclis de qualitat.
- 23.2. Unes urbanitzacions ordenades i integrades en el paisatge, sobretot aquelles que per la seva posició o característiques poden generar un major impacte visual.
- 23.3. Unes infraestructures lineals (xarxa de mobilitat, formada principalment per la C-32, la N-II, la via de tren de rodalies Barcelona-Maçanet/Massanes i les línies elèctriques) integrades en el paisatge i que millorin la interconnexió del territori sense comprometre la continuïtat i la permeabilitat ecològica i social.
- 23.4. Una façana marítima que mantingui el seu valor escènic, històric i la identitat paisatgística de cada lloc.
- 23.5. Un conjunt de restes arqueològiques i històriques ben preservades i gestionades, en un context forestal, urbà o rural, que tinguin una fàcil accessibilitat, interpretació i gaudi per part dels usuaris, de forma compatible amb llur conservació.
- 23.6. Un mosaic paisatgístic de pinedes mediterrànies, alzinars i suredes, vegetació de ribera, camps de conreu i prats secs de terra baixa mantingut i potenciat com a element d'alt valor ecològic, estètic i productiu.
- 23.7. Una xarxa de rieres, torrents, rials, fonts i aigües termals salvaguardats com a elements distintius i generadors del paisatge que els envolta; especialment com a eixos de connexió ecològicopaisatgística entre el litoral, la plana costanera i l'interior muntanyós.
- 23.8. Un sistema d'itineraris i miradors que emfasitzi les panoràmiques més rellevants i permeti descobrir i entrar en contacte amb la diversitat i els matisos dels paisatges de l'Alt Maresme.

Criteris i accions

La unitat de paisatge Alt Maresme forma part del **paisatge d'atenció especial Espais agrícoles del Maresme i la Tordera**. Als criteris i accions que es proposen en aquest apartat cal afegir-hi els que es deriven de les quatre **estratègies establertes pel paisatge d'atenció especial Espais agrícoles del Maresme i la Tordera** (vegeu capítol 12 de la memòria general), que són:

- Reforçar la continuïtat territorial dels espais agrícoles entre la serralada Litoral, la depressió Prelitoral i el mar.
- Establir una nova lògica funcional i estructural de les peces agrícoles del Maresme.
- Definir figures de protecció i/o gestió que reconeguin els espais i productes agraris de qualitat.
- Tractar paisatgísticament els entorns degradats mitjançant la recuperació de l'espai agrari.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la protecció

- 23.1. Protegir els boscos de ribera i els hàbitats propis de les rieres per tal de garantir la seva funció ecològica i paisatgística.
- 23.2. Alguns paisatges agraris singulars de caràcter local, com els conreus d'horta descoberts, el maduixot i els hivernacles, pels seus valors socials, productius i estètics, han d'ésser objecte d'una protecció estricta mitjançant el manteniment i la millora dels seus elements estructurals. En aquest sentit és cabdal evitar la proliferació d'activitats periurbanes irregulars (dipòsits de ferralla, de material de construcció, de caravanes, etc.) que poden propiciar el desplaçament de les activitats agrícoles. L'aplicació efectiva de la normativa urbanística que acompanya al Pla director urbanístic del sistema costaner (PDUSC) ha de contribuir favorablement a la consecució de la seva protecció.
- 23.3. Inventariar i preservar els elements patrimonials propis de l'espai agrícola (masies, parets de pedra seca, pous, eres, pallisses, etc.).
- 23.4. Preservar la façana marítima, amb els penya-segats i els afloraments rocallosos, pel seu interès geomorfològic i estètic i per la seva elevada fragilitat visual.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la gestió

- 23.5. Mantenir i revaloritzar, mitjançant el planejament urbanístic i projectes d'actuació, els elements arquitectònics singulars (fars, torres de defensa, casetes de pescadors, etc.) com a elements de referència històrica de la façana marítima.
- 23.6. Promoure la gestió de les masses forestals per reduir el risc d'incendi. Impulsar plans i programes de gestió forestal que incloguin mesures preventives diverses per disminuir la càrrega combustible del sotabosc.

- 23.7. Millorar els perímetres de les urbanitzacions, amb dues finalitats: estètica i de protecció davant els incendis forestals. Definir uns límits clars i identificables i zones d'integració amb l'entorn natural.
- 23.8. Facilitar la connexió ecològica i paisatgística entre la Serra de Marina i el mar, sobretot vetllant per la continuïtat dels espais agroforestals i les rieres.
- 23.9. Impulsar l'elaboració d'estudis d'impacte i integració paisatgística de les propostes de noves infraestructures viàries, que incloguin mesures d'integració paisatgística. Pel que fa a la proposta de trasllat del ferrocarril de la línia de rodalies Barcelona -Maçanet/Massanes aprofitant el traçat de la carretera N-II, evitar al màxim la fragmentació física, visual i social que provoquen aquestes infraestructures lineals i minimitzar la generació d'espais vacants intersticials de difícil manteniment.
- 23.10. Preservar les fites paisatgístiques com les nombroses torres de guaita i defensa situades a ran de costa i evitar les construccions, infraestructures i, en general, barreres visuals que impedeixin o dificultin considerablement la percepció de les vistes més interessants. Els elements més emblemàtics són: la torre dels Encantats (Arenys de Mar), l'església de Sant Pau (Sant Pol de Mar), les torretes de telegrafia òptica de Capaspre (Calella) i Montagut (Santa Susanna), el far de Calella o la torre de l'antic castell de Malgrat.
- 23.11. Promoure la preservació, la restauració respectuosa i la gestió coherent de masies, ermites, esglésies i castells i de llurs entorns. Aprofitar el potencial d'aquest patrimoni i fomentar l'oferta turística i l'enriquiment dels itineraris existents. Destaquen la torre dels Encantats (Arenys de Mar), l'església parroquial de Sant Martí, l'ermita de Santa Cecília de Torrentbó (s. XVI), a Arenys de Munt, l'església parroquial de Santa Maria, a Arenys de Mar, l'església de Sant Jaume (s. XVI), a Sant Pol de Mar, l'església de Santa Maria (s. XVI), de Pineda de Mar, l'església de Sant Nicolau de Bari (s. XVI, modificada el s. XVIII), a Malgrat de Mar, el castell de Santa Florentina (Canet de Mar) o el castell de Montpalau (Pineda de Mar). Cal impulsar iniciatives que vinculin els elements del patrimoni històric i arqueològic de principal interès i amb valor històric amb els itineraris paisatgístics, com a suplement pedagògic de la xarxa de recorreguts. En podria ser un exemple l'aqüeducte romà de Can Cua (Pineda de Mar) o els vestigis d'algunes vil·les romanes.
- 23.12. Rehabilitar i promocionar els elements de caràcter històric en desús per preservar-los, com ara els nombrosos masos amb les seves dependències annexes (pallisses, eres, etc.), els casals urbans o algunes fortificacions de la unitat.
- 23.13. Impulsar iniciatives que vinculin els punts arqueològics de principal interès amb els itineraris paisatgístics, com a suplement pedagògic de la xarxa de recorreguts.
- Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a l'ordenació**
- 23.14. Mantenir la compacitat dels nuclis urbans i evitar-ne la dispersió. Mantenir el perfil i la qualitat de les façanes urbanes, i evitar la construcció d'elements que distorsionin negativament la silueta o la imatge perimetral dels nuclis. En aquest sentit, els nuclis d'Arenys de Mar i Canet de Mar, i els nuclis de Calella, Pineda de Mar, Santa Susanna i Malgrat de Mar, esdevenen gairebé un continu urbà. Cal evitar la conurbació entre aquestes poblacions, establir mecanismes per preservar els espais oberts separadors que encara existeixen i aplicar mesures d'integració paisatgística.
- 23.15. Els nuclis de Sant Pol de Mar, Canet de Mar, Arenys de Munt i Arenys de Mar configuren un patró d'assentaments estructurats totalment o parcial per rieres. El desenvolupament urbà tant de rehabilitació com de nova implantació ha de respectar aquests trets estructurants característics.
- 23.16. Vetllar per la correcta ordenació dels fronts marítims, per adaptar-los a les especificitats geomorfològiques, de patrimoni i d'edificació del lloc. Es consideren zones prioritàries d'actuació les franges costaneres amb continus urbans com el d'Arenys de Mar i Canet de Mar, i entre els nuclis de Calella, Pineda de Mar, Santa Susanna i Malgrat de Mar. L'ordenació del paisatge dels fronts marítims hauria de contemplar la inclusió de mesures per consolidar la naturalització dels trams costaners escassament urbanitzats, com els penya-segats de Capaspre (entre Sant Pol de Mar i Calella) o el Pla de Balasc (a Santa Susanna).
- 23.17. Introduir en el planejament urbanístic municipal dels nuclis travessats per la carretera N-II un apartat específic sobre el seu tractament paisatgístic, amb l'objectiu de garantir uns accessos als nuclis urbans ordenats, que facilitin la transició entre els espais oberts i els paisatges urbans i que reforcin el caràcter i la identitat dels nuclis històrics.
- 23.18. Promoure l'ordenació paisatgística de les activitats comercials associades a les vies d'accés als nuclis (tant pel que fa als edificis com a les instal·lacions adjacents i als espais d'emmagatzematge i exposició a l'aire lliure).
- 23.19. Concentrar i compactar al màxim els polígons industrials i comercials en el territori, evitar-ne la localització als entorns de les rieres i no construir façanes contínues de gran longitud directament visibles des de les vies de comunicació per evitar l'efecte carretera-aparador. A més, prioritzar el disseny de polígons que permetin mantenir certa connectivitat ecològica, social i visual i que tinguin qualitat paisatgística pel que fa a les edificacions, la xarxa viària interna, les zones verdes i la vegetació.
- 23.20. Evitar la dispersió i l'ocupació de sòl amb noves àrees residencials de baixa densitat. Avançar cap a la compleció de les àrees residencials de baixa densitat existents i definir amb precisió els límits de les urbanitzacions, a fi de controlar/evitar la seva expansió i afavorir les continuïtats paisatgístiques urbanes i naturals.
- 23.21. La presència de vegetació de ribera al llarg de les rieres ha estat històricament rellevant, tot i que en aquests moments es troba bastant degradada. Cal recuperar la vegetació associada a les rieres i els seus torrents tributaris en els trams on estigui deteriorada, limitar la progressió de les servituds i evitar les activitats antròpiques que ocupen les lleres fluvials.
- 23.22. Promoure una xarxa d'itineraris paisatgístics i de miradors accessibles a peu o en vehicle, on la percepció i interacció amb el paisatge és més àmplia i suggerent. Aquesta xarxa, que comprèn miradors i camins existents i d'altres a consolidar, hauria de rebre les actuacions necessàries de condicionament, senyalització, manteniment i difusió per facilitar la percepció dels valors del paisatge i el coneixement del territori. Són els miradors de la costa del far de Calella i el mirador de la roca Grossa, o els que fan de límit amb la unitat de la serra de Marina com els turons de les Guilles, de Montpalau, de Montagut o la creu de Pedracastell; els itineraris paisatgístics a peu (el PR que va del far de Calella i arriba al pla de la Tordera i el GR 5 que connecta Canet de Mar amb Sant Celoni), i els motoritzats entre els quals destaquen la carretera N-II en el tram que connecta Mataró amb Sant Pol de Mar i la carretera de la costa entre Pineda de Mar i Malgrat de Mar.

- 23.23. Promoure un itinerari per a vianants continu al llarg de tota la façana marítima de la Regió Metropolitana de Barcelona que relligui els trams de camins de ronda existents amb una senyalització adequada.
- 23.24. Dedicar en el planejament urbanístic una especial atenció a altres miradors i itineraris locals accessibles, a aquells que es troben en els espais periurbans i també als camins de ronda.
- 23.25. Vetllar pel compliment estricte de la Llei de costes, tant pel que fa a l'ocupació del domini públic per instal·lacions privades, com al control efectiu de les limitacions a la propietat privada dins la zona de servitud de protecció que defineix la Llei.